

Under strecket

Sedan 1918

Vad ska vi med alla bekännelser till?

En av årets större kulturdebatter handlade om ledan många känt inför de privata och personliga bekännelser som invaderat skönlitteraturen och kultursidorna. Men är de verkligen så privata som de ger sken av att vara? Och vad är egentligen det sant personliga?

Efter att under en längre tid ha varit deprimerad fick en god vän rådet att börja gå i psykoanalys. "Jag vet inte", svarade han tvekan, "det känns lite för privat liksom".

För Freud fanns det bara en grundregel som han menade att patienten i psykoanalytisk behandling om inte måste så åtminstone bör följa om behandlingen ska bli framgångsrik. Inför sina patienter formulerade han regeln i termer av en uppmaning: försök i möjligaste mån att säga allt vad som faller dig in oavsett hur privat, genant, skamligt, förbjudet eller ovidkommande det än framstår.

Som modern psykoanalytiker är denna grundregel ingenting jag uttryckligen presenterar för mina patienter. Jag tänker också på regeln i något mildare termer än Freud: behandlingens framgång förutsätter att patienten i möjligaste mån försöker vara uppriktig i sin kommunikation. Men eftersom själva temat för behandlingen är patientens inre liv inbegriper förstås detta försök till sannfärdighet att patienten med tiden kan tillåta sig att vara djupt personlig och inte sällan privat på det mest avklädda sättet.

Att detta är en förutsättning för en meningsfull behandling tycks vara självklart för dem som söker psykoanalys. Få patienter lägger sig på divanen för att medvetet dölja sina upplevelser, känslor, tankar och fantasier. Ändå är det en återkommande klinisk erfarenhet att man som analytiker kan vara helt utestängd från patientens inre liv, även om patienten, som det heter, "berättar allt". Kanske får man höra om de intimaste sexuella erfarenheterna, de mest förbjudna fantasierna eller de mest traumatiska barndomsupplevelsorna. Och fastän man inte tvivlar en sekund på sanningshalten i det som berättas upplever man ändå att patienten inte ens har börjat glänta på dörren till sitt inre. Det man har fått ta del av känns inte ens personligt, än mindre privat. Minst av allt upplever man sig vara inkluderad i ett förtroende – snarare upplever man sig vara invaderad.

Jag har kommit att tänka på denna lite kusliga erfarenhet då jag i höstas tog del av den debatt som behandlade den samtida kulturens fixering vid det personliga och det privata. Våra kultursidor och böcker tycks i dag svämma över av skribenter som delger oss sina mest personliga bekännelser och utan blygsel exponerar de mest privata delarna av sitt liv. Många i debatten har vittnat om en leda inför fenomenet. Men den intressanta frågan, åtminstone för mig som psykoanalytiker, är hur man närmare ska förstå det faktum att man i vissa fall på ett ganska oproblematiskt sätt kan uppleva sig vara inkluderad i ett förtroende, medan man i andra fall upplever det som "att plötsligt få en annan människas tand i sin egen mun", som Kristina Lindquist träffande uttrycker det i en recension i Dagens Nyheter (10/10).

Det är svårt att förstå skillnaden mellan dessa upplevelser utifrån begrepp som personlig och privat. Att vara personlig innebär ungefär enligt detta begreppspar att tala och handla utifrån sig själv som person och inte utifrån en social roll eller yrkesroll. Man utgår från sina egna erfarenheter, men kommunicerar samtidigt något som människor i allmänhet kan relatera till. Att vara privat kan å andra sidan betyda att man tämligen hämningslöst är öppen med detaljer ur sitt inre och yttre liv, detaljer som specifikt bara rör en själv. Men det kan också betyda motsatsen – som när man säger om någon att denne är en mycket privat person, det vill säga slutet eller hemlighetsfull.

Få patienter som lägger sig på divanen vill medvetet dölja sitt inre liv. Ändå kan man som analytiker känna sig helt utestängd. Foto: Khue Bui / AP

Så hur kommer det sig att människor kan berätta de mest personliga sakerna om sig själva utan att vara personliga och säga de mest privata sakerna utan att vara det minsta privata? På en innehållslig nivå tycks man ju som mottagare vara insläppt, men upplevelsen är alltså den motsatta.

Ien ganska kort och märklig text från 1963 – "Att kommunicera och inte kommunicera: bakgrund för ett studium av vissa motsatser" – presenterar den brittiske psykoanalytikern Donald W Winnicott en skissartad teori om hur den mänskliga subjektivitetens är uppbyggd. Utifrån den kan man dra slutsatsen att djupt personlig kommunikation inte i första hand har att göra med innehållet i det som kommuniceras, utan snarare med graden av psykologisk sårbarhet.

Winnicott menar att det i varje människa finns en kärna eller ett centrum som är oåtkomligt, absolut personligt och heligt; ett slags godartad ensamhet som måste förbli intakt och hållas skyddad från omvärldens intrång. Det vore "en dödssynd mot självet" om detta centrum avslöjades eller blev föremål för offentlig kommunikation. Här pågår ett tyst, känslomässigt utbyte med subjektets egna och inifrån kommande skapelser, ett lustfyllt mentalt mummel som aldrig är riktat mot yttrevärlden, aldrig är reaktivt och som ligger nära musikens rörelser. I sin rudimentära form, spekulerar Winnicott, existerar detta centrum redan under fosterlivet och psykisk hälsa utmärks av vår kontakt med det och den libidinösa spontanitet som skänker djup och resonans åt vår upplevelse av världen och av oss själva.

Dessa tankar kan låta som kvarlevor från en överdrivet romantisk syn på den mänskliga subjektiviteten. Men faktum är att om vår subjektivitet och vår personliga identitet bara vore en kulturell produkt – en socialt konstruerad artefakt som byggts upp via identifikationsprocesser inom ramen för familjen och den samhälleliga diskursen – så skulle vårt begrepp om psykologisk individualitet falla samman.

Individualiteten förutsätter en egenartad och inifrån kommande spontanitet som blåser personligt liv i de värden, uppfattningar och strävanden som varje människa kommit att identifiera sig med. Den förutsätter alltså ett unikt och organiserande emotionellt mönster för livets alla erfarenheter. Detta mönster är individualitetens och

individuationens mysterium förutan vilket vi inte kan tala om mänsklig kommunikation i kvalitativa termer (som att den kan vara eller inte vara sannfärdig, uppriktig, autentisk, uttrycksfull, personlig eller privat, och så vidare).

Denna filosofiska intuition tror jag låg bakom de ibland ganska esoteriska formuleringar Winnicott använde för att beskriva det centrum av personligheten där vi är som mest oss själva och därigenom som mest sårbara; denna djupt privata plats som alltså varken kan eller ska bli föremål för offentlig kommunikation. Den ska inte därför att den är helig och måste hållas intakt. Den kan inte därför att språket är ett allmänt medium där det unika och det privata omöjliga kan förmedlas på ett direkt sätt. Som Wittgenstein visat med sitt berömda argument mot möjligheten av ett privat språk kan jag inte få språket att tala helt i egen sak eftersom språket av nödvändighet är ett offentligt och intersubjektivt fenomen.

Men även om denna privata plats varken ska eller kan bli föremål för det offentliga, är det härifrån all genuint personlig kommunikation kommer. Om jag som mottagare ska få ta del av dig, i det du talar om, så måste du i ditt tal svara på ett emotionellt tilltal som i sin tur kommer från detta centrum och liksom formar din personliga hållning i det du talar om. Det är detta som utmärker den genuint uttrycksfulla kommunikationen. Som mottagare förnimmar jag då den plats som talet kommer ifrån på ett likande sätt som den äkta glädjen i ett spontant leende slår an en ton i mig. Det är därför det genuint personliga inte primärt handlar om innehållet i det som sägs, utan om graden av sårbarhet. Att vara personlig utan att vara sårbar är såväl en faktisk som en begreppslogisk omöjlighet.

Det är också lätt att tappa kontakten med detta centrum av personligheten. Inte sällan händer det redan i barndomen när vi på grund av trauman, återkommande integritetskränkningar eller systematisk skambeläggning kanske blir tvungna – för att överleva – att begrava det så djupt i oss själva att vi inte längre hör dess mumlande musik. Vår upplevelse av oss själva och världen förloras därmed sitt djup och sin resonans.

Denna förlust, föreställer jag mig, är vad som ligger till grund för det kusliga i att människor kan berätta de mest personliga sakerna utan att vara personliga och säga de mest privata sakerna utan att vara det minsta privata. Kommunikationen regleras kort sagt inte inifrån. Den som talar äger inte sitt tal och den som lyssnar förstår inte av varifrån talet kommer och upplever sig därmed inte vara inkluderad i något förtroende. Innehållsliga intimiteter blir obscena eftersom de inte uttrycks, utan evakueras. De annekterar den som lyssnar. Man får dem liksom dumpade i knät utan att veta vad man ska göra med dem.

Hur gick det då för min vän? Han började aldrig gå i psykoanalys. Och kanske fanns det något sunt i det. Ibland måste man skydda sin rätt att ha hemligheter, i synnerhet om denna rättighet av någon anledning inte redan finns inskriven i det psykiska livets grundkonstitution.

Johan Eriksson

Privatpraktiserande psykoanalytiker, legitimerad psykoterapeut och docent i teoretisk filosofi
understrecket@svd.se